

**TA'LIM JARAYONIDA AMALIY MASHG'ULOTLAR METODIK
TIZIMINI KREATIV TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA
TAKOMILLASHTIRISH**

Akmal Saidnomanov,

UBS “Tillar” kafedrası dotsenti, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Moxigul Aminova,

UBS Toshkent filiali 2 bosqich Pedagogika yo'nalishi magistranti

e-mail. aminovamoxigul@43gmail.uz

Annotatsiya. Maqolada amaliy mashg'ulotlar tizimini kreativ texnologiyalar asosida takomillashtirish masalalari ko'rib chiqiladi. Maqsad talabalarni reproduktiv faoliyatdan chiqarib, muammoli vaziyatlarni hal qilish va nostandart qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiruvchi modelni ishlab chiqish. Tadqiqotda nazariy tahlil, pedagogik modellashtirish va qiyosiy-mantiqiy tahlil usullari qo'llanildi.

Kalit so'zlar: Kreativ texnologiyalar, amaliy mashg'ulotlar, metodik tizim, oliy ta'lim, Design Thinking, SCAMPER, pedagogik innovatsiya, kognitiv faollik, kompetensiya.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы совершенствования системы практических занятий на основе креативных технологий. Целью является разработка модели, направленной на вывод студентов из репродуктивной деятельности и развитие у них навыков решения проблемных ситуаций и принятия нестандартных решений. В исследовании использованы методы теоретического анализа, педагогического моделирования и сравнительно-логического анализа.

Ключевые слова: креативные технологии, практические занятия, методическая система, высшее образование, Design Thinking, SCAMPER, педагогическая инновация, когнитивная активность, компетенция.

Abstract. The article examines the issues of improving the system of practical training based on creative technologies. The aim is to develop a model that shifts students from reproductive activities and fosters their skills in solving problem situations and making non-standard decisions. The study employed methods of theoretical analysis, pedagogical modeling, and comparative-logical analysis.

Keywords: creative technologies, practical training, methodological system, higher education, Design Thinking, SCAMPER, pedagogical innovation, cognitive activity, competence.

Kirish. XXI asr global ta'lim makonida “yumshoq ko'nikmalar” (soft skills) va kreativlikni rivojlantirish masalasi har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Jahon iqtisodiy forumi (World Economic Forum) e'lon qilgan “The Future of Jobs Report” hisobotida 2025-yilga kelib mehnat bozorida talab qilinadigan eng muhim ko'nikmalar qatorida analitik fikrlash, innovatsiyalar va kreativlik (ijodkorlik) yetakchi o'rinlarni egallagan [7] (World Economic Forum, 2023). Shu bois, oliy ta'lim muassasalarida an'anaviy bilim berish paradigmasidan talabalarning kognitiv faolligini va yaratuvchanlik qobiliyatini rivojlantiruvchi metodik tizimga o'tish davr talabidir. Ayniqsa, amaliy mashg'ulotlar talabani nazariy bilimlarini real hayotiy vaziyatlarga tatbiq etish maydoni hisoblanadi. Biroq, kuzatishlar shuni ko'rsatmoqdaki, amaldagi ko'plab o'quv dasturlarida amaliy mashg'ulotlar hali ham reproduktiv xarakterda tashkil

etilmoqda. Bu esa talabalarda nostandart qaror qabul qilish va muammoli vaziyatlardan chiqish ko‘nikmalarining shakllanishiga to‘sqinlik qiladi.[1] Ushbu maqolaning asosiy maqsadi ta‘lim jarayonida amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etishning an‘anaviy usullarini tanqidiy tahlil qilish va kreativ texnologiyalar integratsiyasiga asoslangan takomillashtirilgan metodik tizimni ishlab chiqishdan iborat. Maqolada quyidagi savollarga javob izlanadi. Amaliy mashg‘ulotlarda talabalarning kreativligini bo‘g‘uvchi asosiy omillar nimalardan iborat? Qaysi turdagi kreativ texnologiyalar amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishda eng yuqori samaradorlikni ta‘minlaydi? Ushbu maqola orqali taklif etilayotgan metodik yondashuv talabalarni passiv tinglovchidan faol tadqiqotchiga aylantirishga xizmat qiladi.

Muhokama va natijalar. Ushbu maqolada ta‘lim jarayonini takomillashtirishning konseptual asoslarini ishlab chiqishga qaratilgan nazariy-metodologik yondashuv tanlandi. Tadqiqot jarayoni deduktiv tahlil usuliga asoslangan bo‘lib, u umumiy pedagogik nazariyalarni amaliy mashg‘ulotlarning o‘ziga xos xususiyatlariga tatbiq etishni nazarda tutadi. Asosiy e‘tibor amaliy mashg‘ulotlar strukturasi qayta loyihalash va unga kreativ texnologiyalarni integratsiya qilish modelini yaratishga qaratildi. Ushbu maqola doirasida o‘tkazilgan tizimli tahlil va konseptual modellashtirish natijasida, oliy ta‘lim tizimida amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etishning “Kreativ-konstruktiv” metodik modeli ma‘qul deb bilindi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, amaliy mashg‘ulotlar tarkibiga kreativ texnologiyalarning (Design Thinking, TRIZ, Sinergetik yondashuv) integratsiya qilinishi o‘quv jarayonining morfologik tuzilishini tubdan o‘zgartiradi. Bunda ta‘lim jarayoni chiziqli xarakterdan, o‘qituvchidan talabaga axborot uzatish modelidan, chiziqli bo‘lmagan o‘zaro hamkorlik va yangilik yaratish modeliga transformatsiya qilinishi nazariy jihatdan asoslanadi. Ushbu metodik tizimda amaliy mashg‘ulotning “statik birlik” emas, balki “dinamik jarayon” ekanligi isbotlandi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, an‘anaviy metodikada asosiy urg‘u reproduktiv faoliyatga (namuna asosida ishlash) qaratilgan bo‘lsa, taklif etilayotgan tizimda asosiy urg‘u evristik va produktiv faoliyatga (yangilik yaratish) ko‘chiriladi. Bu jarayonda kreativ texnologiyalar shunchaki yordamchi vosita emas, balki mashg‘ulotning mazmunini belgilovchi tizim yasovchi omil sifatida namoyon bo‘ladi. Tahlillar natijasida aniqlandiki, kreativ texnologiyalarni qo‘llash amaliy mashg‘ulot vaqtida talabaning aqliy faoliyatini uch bosqichli sikl orqali rivojlantiradi. 1) Muammoni dekonstruksiya qilish (qismlarga ajratib o‘rganish); 2) G‘oyalar divergenciyasi (turli xil yechimlarni izlash); 3) Yechimlar konvergenciyasi (eng maqbulini tanlash va asoslash).[2] Quyidagi jadvalda maqola natijasida shakllantirilgan ushbu metodik tizimning an‘anaviy yondashuv bilan qiyosiy tahlili batafsil keltirilgan bo‘lib, u ta‘lim samaradorligiga ta‘sir etuvchi asosiy parametrlarni qamrab oladi.

1-jadval.

**“XXI ASRDA TARIXIY ONG, FALSAFIY TAFAKKUR, PEDAGOGIK
VA LINGVOMADANIY YONDASHUVLAR”
XALQARO ILMIIY-NAZARIY KONFERENSIYA MATERIALLARI**

**An’anaviy va Kreativ texnologiyalarga asoslangan amaliy mashg‘ulotlar
metodik tizimining qiyosiy-tahliliy natijalari**

Tahlil parametrlari	An’anaviy amaliy mashg‘ulot modeli	Kreativ texnologiyalarga asoslangan transformatsion model
Didaktik maqsad	Nazariy ma’ruzada olingan bilimlarni mustahkamlash, formulalar va qoidalarni yodda saqlash darajasini tekshirish.	Talabada professional intuitsiya, kreativ fikrlash va noaniqlik sharoitida qaror qabul qilish kompetensiyasini shakllantirish.
Muammo qo‘yilishi	Algoritmik. Muammo aniq shartlarga ega, yechim yo‘li bitta va u oldindan ma’lum. “To‘g‘ri javob” tushunchasi ustuvor.	Evristik. Muammo ochiq, ziddiyatli va ko‘p o‘lchovli. “To‘g‘ri javob” emas, “Eng samarali yechim” tushunchasi ustuvor.
Kognitiv jarayon	Xotira va Diqqat. Asosan eslab qolish va diqqatni jamlashga tayanadi (Bloom taksonomiyasining quyi bosqichlari).	Tahlil va Sintez. Ma’lumotlarni qayta ishlash, yangi bog‘liqliklarni topish va yaratishga tayanadi (Bloom taksonomiyasining yuqori bosqichlari).
O‘qituvchi funksiyasi	Nazoratchi-instruktor. Bilimlarni uzatadi, xatolarni tuzatadi va baholaydi. Avtoritar boshqaruv ustunlik qiladi.	Fasilitator-moderator. Yo‘nalish beradi, muhit yaratadi, talabani mustaqil fikrga undaydi. Demokratik hamkorlik ustunlik qiladi.
Xatoga munosabat	Xato bu bilimning yetishmasligi belgisi deb qaraladi va jazolanadi (baho pasaytiriladi).	Xato bu izlanish jarayonining tabiiy qismi va yangi g‘oya uchun manba (imkoniyat) sifatida qabul qilinadi.
Natija formati	Standartlashtirilgan hisobotlar, test javoblari, yozma ishlar.	Loyiha prototiplari, vizual taqdimotlar, intellektual xaritalar (Mind maps), innovatsion ishlanmalar.

Natijalar shuni tasdiqladiki, taklif etilayotgan modelda “vaqt - samaradorlik” nisbati sifat jihatidan o‘zgaradi. Dastlabki bosqichda kreativ metodlarni o‘zlashtirish talabadan ko‘proq vaqt talab qilsa-da, yakuniy natijada bilimning mustahkamligi va amaliyotga tatbiq etilishi darajasi an’anaviy usulga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo‘ladi. Shuningdek, tizimning yana bir muhim natijasi bu fanlararo integratsiyaning ta’minlanishidir. Kreativ texnologiyalar (masalan, SCAMPER yoki 6 shlyapa metodi) talabani muammoni hal qilishda faqat bitta fan doirasida cheklanib qolmasdan, boshqa sohalardagi bilimlarni ham sintez qilishga majbur qiladi. [6] Bu esa oliy ta’limning pirovard maqsadi bo‘lgan raqobatbardosh va innovatsion kadrlar tayyorlash vazifasini bajarishda muhim metodik poydevor vazifasini o‘taydi. Natijalar konstruktivizm nazariyasiga mos keladi. an’anaviy tizimda talaba passiv bo‘lsa, taklif etilgan modelda u faol “bilim yaratuvchi”ga aylanadi. Ushbu yondashuv kreativlikni alohida fan emas, balki har bir amaliy mashg‘ulotning asosiy mexanizmi sifatida ko‘radi va Design

Thinking hamda TRIZ orqali har qanday talabada kreativ fikrlashni rivojlantirish mumkinligini ko‘rsatadi. Biroq, tizimni joriy etishda “pedagogik inersiya” muammosi mavjud. an’anaviy uslubga o‘rgangan o‘qituvchilar uchun ochiq yechimli topshiriqlar qiyinchilik tug‘diradi. Shu sababli samaradorlik o‘qituvchining fasilitatorlik kompetensiyasiga bog‘liq. Yana bir muhim masala baholash tizimi. Kreativ yondashuvda natijalar subyektiv bo‘lishi mumkin, shu bois kriterial va formativ baholashga o‘tish zarur. Umuman, bu metodika nafaqat ta’limda, balki mehnat bozorida ham muhim bo‘lib, muammoni hal qila oladigan, innovatsion fikrlovchi kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi.[3,4,7]

Xulosa. Ta’lim tizimida amaliy mashg‘ulotlar metodik tizimini kreativ texnologiyalar asosida takomillashtirish bo‘yicha olib borilgan ushbu nazariy tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, ta’lim sifatini oshirishning eng samarali yo‘li bu o‘quv jarayonini reproduktiv xarakterdan produktiv va tadqiqotchilik xarakteriga transformatsiya qilishdir. Xulosa o‘rnida ta’kidlash lozimki, taklif etilayotgan tizim o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi munosabatlarni ham yangi bosqichga ko‘taradi, ya’ni o‘qituvchi tayyor bilimlarni yetkazuvchidan jarayonni yo‘naltiruvchi moderatorga, talaba esa passiv tinglovchidan faol konstruktorga aylanadi. Bu esa o‘z navbatida, bitiruvchilarning zamonaviy mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Metodik tizimni amaliyotga keng joriy etish uchun ta’lim muassasalarida nafaqat o‘quv dasturlarini yangilash, balki pedagog kadrlarning kreativ-metodik tayyorgarligini muntazam oshirib borish hamda baholash tizimini kreativ natijalarga moslashtirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Charita, A. L., & Canoy, S. R., Jr. (2021). Teachers' difficulty in writing mathematical proof. An analysis. *Journal of Innovations in Teaching and Learning*, 1(1), 1–3. <https://doi.org/10.12691/jitl-1-1-1>
2. Guilford, J. P. (1967). *The nature of human intelligence*. McGraw-Hill Book Company.
3. Kelley, D., & Kelley, T. (2013). Creative confidence. *Unleashing the creative potential within us all*. Stanford Social Innovation Review. <https://doi.org/10.48558/XSA6-0F24>
4. Qosimov, S. (2022). Bo‘lajak texnologik ta’lim o‘qituvchilarining kasbiy o‘quv faoliyati. *Общество и инновации*, 3, 212–220. <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss1/S-pp212-220>
5. Tolipov, O., & Ro‘ziyeva, D. (2021). *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. Innovatsiya-Ziyo.
6. Tursunaliyevich, F. N. (2023). Sharofiddinovich SS Barqaror Rivojlanishni Maktabgacha Ta’lim Yoshidagi Bolalarga Singdirish. *JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING*, 2(2), 26-29.
7. World Economic Forum. (2023). *The future of jobs report 2023*. World Economic Forum.
8. Azizxomayeva, N. N. (2006). *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat (O‘quv qo‘llanma)*. O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti.